

Het functioneren van adolescenten uit gescheiden gezinnen en de rol van brusjes

Masterthesis

Universiteit Utrecht

Masterprogramma Clinical Child, Family and Education Studies

Student: R. Peeters (4226623)

Masterthesisbegeleider: I. E. van der Valk

Tweede beoordelaar: M. J. van der Molen

3 juni 2019

Samenvatting

Huidig onderzoek is een van de eerste studies die kijkt naar het functioneren van adolescenten uit gescheiden gezinnen met en zonder brusjes en die controleert of de kwaliteit van de brusjesrelatie daarbij een rol speelt. Het functioneren van adolescenten is gemeten aan de hand van vijf gebieden: algemeen welzijn, internaliserende problemen, externaliserende problemen, zelfbeeld en schoolprestaties. Er is gebruik gemaakt van een databestand ($N = 1659$) uit 2006 van het onderzoek 'Scholieren & Gezinnen'. Alleen de scholieren waarvan de ouders gescheiden zijn ($N = 290$) zijn meegenomen in de huidige studie. Uit de resultaten blijkt dat er gemiddeld genomen geen verschil is tussen adolescenten uit gescheiden gezinnen met en zonder brusje voor de vijf gebieden van het functioneren. Wanneer de kwaliteit van de brusjesrelatie wordt meegenomen als moderator, blijkt dat er wel een verschil is. Dit verschil heeft betrekking op externaliserende problemen en schoolprestaties. Bij een goede kwaliteit van de brusjesrelatie hebben adolescenten met brusje(s) uit gescheiden gezinnen minder externaliserende problemen en hogere schoolprestaties. De kwaliteit van de brusjesrelatie kan dus een beschermende factor zijn voor adolescenten uit gescheiden gezinnen. De huidige studie draagt bij aan de kennis over de rol van de brusjesrelatie en geeft belangrijke implicaties voor de praktijk zoals het beantwoorden van de vraag of het schadelijk is om brusjes na scheiding apart op te laten groeien.

Kernwoorden: brusjesrelatie, adolescenten, gescheiden ouders, functioneren, algemeen welzijn, internaliserende problemen, externaliserende problemen, zelfbeeld, schoolprestaties

Abstract

The current study is one of the first to investigate the adjustment of adolescents of divorced families with and without siblings, which also controls for the quality of the sibling relationship. Adolescent adjustment is examined using five areas: well-being, internalizing problems, externalizing problems, self-image, and academic performance. A datafile ($N = 1659$) from the study 'Students & Families' [Scholieren & Gezinnen] from wave 2006 is used. Only those students whose parents are divorced ($N = 290$) are selected for this study. The results show, on average, no difference between adolescents of divorced families with and without sibling for the five areas of adjustment. However, there is a difference when the quality of the sibling relationship is used as a moderator. This difference pertains to externalizing problems and academic performance. When the quality of the sibling relationship is good, adolescents with one or more siblings of divorced families have fewer

externalizing problems and higher academic performance. Relationship quality with a sibling can thus function as a protective factor for adolescents of divorced families. The current research contributes to the knowledge about the influence of the sibling relationship and gives important implications for practice such as answering the question whether it is harmful to siblings to grow up separately after divorce.

Keywords: sibling relationship, adolescents, divorced parents, adjustment, well-being, internalizing problems, externalizing problems, self- image, academic performance

Het functioneren van adolescenten uit gescheiden gezinnen en de rol van brusjes

Minimaal 80% van de kinderen heeft een broertje of zusje (brusjes; Milevsky, 2011). De relaties die brusjes aan gaan zijn levenslang. Uit een studie blijkt dat brusjes gedurende hun hele jeugd gemiddeld meer tijd met elkaar doorbrengen dan met wie dan ook (Dirks, Persram, Reccia, & Howe, 2015). De interacties tussen brusjes komen overeen met de communicatie tussen ouders en kinderen en tussen *peers*. (Dirks et al., 2015; McHale, Updegraff, & Whiteman, 2012). De invloed van de interacties van brusjes op elkaars ontwikkelings- en aanpassingsvermogen blijkt uniek in vergelijking met andere relaties die kinderen hebben (McHale et al., 2012). Ze zijn bijvoorbeeld van belang voor de sociaal-cognitieve ontwikkeling. Brusjes zijn regelmatig met elkaar in conflict. Hierdoor leren zij verschillende vaardigheden zoals het innemen van een standpunt, het begrijpen van emoties, onderhandelen en het oplossen van problemen. Hoewel kinderen naarmate ze ouder worden steeds meer tijd doorbrengen met *peers*, blijft de band met brusjes belangrijk in de adolescentie (Dunn, Slomkowski, & Beardshall, 1994). Uit studies blijkt niet dat het al dan niet hebben van brusje(s) een rol speelt in het functioneren van adolescenten (Conley & Glauber, 2006; Yucel, 2014; Yucel & Yuan, 2015). Wel laat onderzoek zien dat de broer/zus-*relatie* (brusjesrelatie) een rol kan spelen (Buist, Deković, & Prinzie 2013; Feinberg, Solmeyer, & McHale, 2012). Ook bij stressvolle *life-events* modereert de brusjesrelatie met het functioneren (Gass, Jenkins, & Dunn, 2007). Een van die *life-events* zou een scheiding van ouders kunnen zijn.

Elk jaar maken ongeveer 70.000 thuiswonende kinderen in Nederland een scheiding van ouders mee. Onder scheiding wordt de beëindiging van een relatie tussen twee samenwonende partners verstaan. Deze relatie kan een huwelijk, geregistreerd partnerschap of andere samenwoning zijn (Spruijt & Kormos, 2014; Ter Voert, 2018). Verschillende onderzoeken wijzen uit dat een scheiding van ouders negatieve gevolgen kan hebben voor het functioneren van adolescenten (o.a. Amato, 2001; Amato, 2010; Lansford, 2009; Swartz-den Hollander, VanderValk, Branje, & Deković, 2017). Er is tot op heden nauwelijks onderzoek uitgevoerd naar de rol van het al dan niet hebben van brusjes en de kwaliteit van de relatie hiermee in het functioneren van adolescenten na scheiding. Daarom zal de huidige studie het functioneren van adolescenten uit gescheiden gezinnen met en zonder brusje(s) bekijken.

Het functioneren van adolescenten na scheiding

Een grote hoeveelheid studies wijst uit dat een scheiding van ouders negatieve gevolgen kan hebben voor het functioneren van adolescenten (o.a. Amato, 2001; Amato, 2010; Lansford, 2009; Swartz-den Hollander et al., 2017). De vijf gebieden van het functioneren die als belangrijkste risicogebieden naar voren komen uit meta-analyses van

Amato (2001; Amato, 2010) en de recente meta-analyse van Swartz-den Hollander en collega's (2017) zijn: algemeen welzijn, internaliserende problemen, externaliserende problemen, zelfbeeld en schoolprestaties.

Uit de meta-analyses blijkt dat het algemeen welzijn van adolescenten uit gescheiden gezinnen gemiddeld lager is dan van adolescenten uit intacte gezinnen (Amato, 2001; Amato, 2010; Swartz-den Hollander et al., 2019). Verder tonen longitudinale studies aan dat adolescenten uit gescheiden gezinnen gemiddeld meer internaliserende problemen, zoals depressieve gevoelens, en externaliserende problemen, zoals gedragsproblemen, laten zien dan adolescenten uit intacte gezinnen (VanderValk, Spruijt, de Goede, Maas, & Meeus, 2005; Weaver & Schofield, 2015). Tevens tonen verschillende reviews aan dat er naast deze problemen sprake kan zijn van een slechtere schoolprestaties na scheiding, zoals gemiddeld lagere schoolprestaties (Amato, 2001; Lansford, 2009). Een andere studie laat zien dat adolescenten uit gescheiden gezinnen, gemiddeld minder snel groeien op het gebied van lezen en wiskunde dan adolescenten uit intacte gezinnen (Anthony, DiPerna, & Amato, 2014). Verder tonen studies aan dat een scheiding het zelfvertrouwen van adolescenten negatief kan beïnvloeden (Noller, Feeney, Sheehan, Darlington, & Rogers, 2008; Sun & Li, 2002). Volgens Sun en Li (2002) neemt het zelfvertrouwen van adolescenten na een scheiding af, maar neemt het na verloop weer toe.

Brusje(s) en het functioneren van adolescenten na scheiding

Hoewel uit veel studies blijkt dat een scheiding adolescenten kan beïnvloeden, is er veel variatie in de grootte hiervan (Amato, 2010). Daarbij spelen risico en beschermende factoren een rol, zoals de kwaliteit van gezinsrelaties en het scheidingsproces. Er is nog weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de rol van het al dan niet hebben van brusjes en de relatiekwaliteit hiermee voor het functioneren van adolescenten uit gescheiden gezinnen. Enkele studies hebben het functioneren van adolescenten en de hoeveelheid brusjes onderzocht. Yucel (2014) toont aan dat er geen verband is tussen het aantal brusjes en internaliserende problemen en zelfbeeld. Andere studies vinden geen verband tussen het aantal brusjes en schoolprestaties (Conley & Glauber, 2008; Yucel & Yuan, 2015). Wanneer er niet naar het al dan niet hebben van een brusje wordt gekeken, maar naar relatiekwaliteit met brusjes, kunnen er op basis van de *Family Systems Theory* (FST) mogelijke verwachtingen worden geformuleerd. Volgens FST is een scheiding niet alleen van invloed op het individu, maar op het gezin als geheel, inclusief alle relaties binnen het gezin (Ehrenberg & Regev, 2011). Een gezin is dynamisch en past zich aan wanneer veranderingen, zoals een scheiding, zich voordoen (Whiteman, McHale, & Soli, 2011). Dit geldt ook voor onderlinge

relaties. Zo kan de brusjesrelatie beïnvloed worden door andere relaties in het gezin, maar de brusjesrelatie ook andere relaties beïnvloeden.

Volgens Ehrenberg en Regev (2011) worden in studies, waarin de brusjesrelatie en scheiding centraal staan, met name gefocust op de conflicten in deze relatie. Brusjes uit gescheiden gezinnen hebben gemiddeld vaker conflicten dan brusjes uit intacte gezinnen (Noller et al., 2008; Poortman & Voorpostel, 2009). Een studie naar een warme brusjesrelatie, toont aan dat deze warme relatie modereert tussen stressvolle *life-events*, bijvoorbeeld een scheiding, en internaliserende problemen van adolescenten (Gass et al., 2007). Zij vonden geen verband tussen stressvolle *life-events* en externaliserende problemen, in tegenstelling tot Kim, Conger, Elder Jr. en Lorenz (2003) die met een vergelijkbare studie dit verband wel vonden. Een warme brusjesrelatie zou kunnen zorgen voor een buffer tegen de negatieve effecten van een scheiding (Ehrenberg & Regev, 2011). Adolescenten uit gescheiden gezinnen ervaren hun brusjesrelatie gemiddeld intensiever dan adolescenten uit intacte gezinnen (Sheenan, Darlington, Noller, & Feeney, 2004). De brusjesrelaties worden gekenmerkt door zowel hogere niveaus van conflict als warmte. Sheenan en collega's (2004) geven aan dat adolescenten deze hogere niveaus relateren aan de scheiding van hun ouders. Kortom, aan de hand van de FST en bestaande studies, mag er verwacht worden dat er een verband zal zijn tussen de brusjesrelatie en het functioneren van adolescenten uit gescheiden gezinnen.

Huidig onderzoek

Er is veel onderzoek gedaan naar het functioneren van adolescenten uit gescheiden gezinnen (o.a. Amato, 2010; Swartz-den Hollander et al., 2017), maar nog nauwelijks naar de rol van brusjes. Veel adolescenten groeien op met een brusje (Milevsky, 2011) waardoor het relevant is om te onderzoeken of er een verband is tussen het hebben van brusjes en de brusjesrelatie, en het functioneren van adolescenten uit gescheiden gezinnen. Twee vragen staan centraal: 'Verschilt het gemiddeld functioneren van adolescenten uit gescheiden gezinnen tussen adolescenten met of zonder brusje(s)?' en 'Speelt de kwaliteit van de brusjesrelatie een modererende rol bij het gemiddeld functioneren van adolescenten uit gescheiden gezinnen?'. Het 'gemiddeld functioneren' zal gemeten worden aan de hand van vijf gebieden: algemeen welzijn, internaliserende problemen, externaliserende problemen, zelfbeeld en schoolprestaties. Onder 'gescheiden ouders' wordt de beëindiging van een relatie tussen twee samenwonende ouders verstaan (o.a. Spruit & Kormos, 2014). Er is sprake van het hebben van brusjes wanneer een adolescent één of meerdere broers of zussen heeft.

Op basis van bestaande literatuur zijn er verschillende verwachtingen. Er wordt verwacht dat adolescenten uit gescheiden gezinnen zonder brusje(s) gemiddeld hetzelfde functioneren als adolescenten uit gescheiden gezinnen met brusje(s), wat in overeenstemming is met bestaande studies (Conley & Glauber, 2008; Yucel, 2014; Yucel & Yuan, 2015). Wellicht speelt daarom niet zozeer het wel of niet hebben van een brusje een rol bij het functioneren van adolescenten uit gescheiden gezinnen, maar eerder de kwaliteit van de relatie met dit brusje. Gebaseerd op de FST en eerdere studies naar de brusjesrelatie en scheiding of stressvolle life-events wordt verwacht dat de kwaliteit van de brusjesrelatie een modererende rol speelt in het functioneren van adolescenten (Ehrenberg & Regev, 2011; Gass et al., 2007; Noller et al., 2008; Poortman & Voorpostel, 2009; Whiteman et al., 2011).

Methoden

Onderzoekpopulatie

Voor de huidige studie is gebruik gemaakt van een databestand van een meetronde van het onderzoek 'Scholieren en Gezinnen', namelijk meetronde 2006. Dit is de enige meetronde waarbij er data over relatiekwaliteit met brusjes zijn. 1659 scholieren hebben vragenlijsten ingevuld. Onder deze scholieren waren 800 meisjes (48.22%) en 859 jongens (51.78%) in de leeftijd van twaalf tot zestien jaar ($M = 13.69$, $SD = 1.01$). Van scholieren volgt 22.66% praktijkonderwijs, 20.98% vmbo, 22.06% havo en 34.30% vwo of gymnasium.

1342 van de scholieren (80.89%) komt uit een intact gezin, 290 scholieren (17.48%) hebben gescheiden ouders en van 27 scholieren (1.63%) is een van de ouders overleden. Alleen de scholieren waarvan de ouders gescheiden zijn, worden meegenomen in huidig onderzoek. Onder deze scholieren zijn 146 meisjes (50.34%) en 144 jongens (49.66%) in de leeftijd van twaalf tot zestien jaar ($M = 13.66$, $SD = 1.00$). Van deze scholieren zijn 68 enig kind (23.45%) en 222 scholieren (76.55%) hebben minimaal één brusje.

Procedure

De kwantitatieve data zijn verzameld met vragenlijsten die zijn afgenomen onder jongeren uit het regulier voortgezet onderwijs verspreid door Nederland. Voorafgaand aan de afname is er toestemming aan de scholen gevraagd. Wanneer scholen bereid waren om mee te doen aan het onderzoek, is er via de school toestemming aan ouders gevraagd. De scholen hebben een brief met informatie over het onderzoek naar de ouders gemaild. Daarin stond dat zij bezwaar konden maken tegen deelname aan het onderzoek door dit aan te geven op school en door contact op te nemen met de onderzoekers. Vervolgens zijn studenten van de bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen of van de masteropleiding Orthopedagogiek van de Universiteit Utrecht langs de scholen gegaan om de vragenlijsten bij de leerlingen af te

nemen. Voorafgaand aan de afname is een korte toelichting geven over het onderzoek, een instructie over het invullen en konden leerlingen nog aangeven wanneer zij niet wilden deelnemen. Daarna vulden de leerlingen individueel, anoniem en vrijwillig de vragenlijst in, wat ongeveer een lesuur duurde. De vragenlijsten zijn dus onder schooltijd, in de klas, afgenomen.

Meetinstrumenten

De vragenlijst van het onderzoek ‘Scholieren & Gezinnen’ bestaat uit vragen over individueel en gezinsfunctioneren. Voor de vragenlijst is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande en soms verkorte versies van meetinstrumenten. In het huidig onderzoek wordt slechts een deel van de vragenlijst meegenomen.

Brusjes. Het wel of niet hebben van een brusje wordt gemeten door te bekijken hoeveel adolescenten de vragen over broer of zus wel hebben ingevuld en hoeveel niet. In de vragenlijst wordt gevraagd om vragen over je broer of zus in te vullen, wanneer de adolescenten geen broer of zus hebben, kunnen zij de vragen overslaan. Ter controle is er gebruik gemaakt van de vraag wie erbij moeder en wie er bij vader woont, waarbij ook brusjes konden worden aangekruist. Op grond van deze vragen is een variabele gemaakt die onderscheid maakt tussen adolescenten met en zonder brusjes.

Kwaliteit van de brusjesrelatie. De relatiekwaliteit wordt gemeten aan de hand van een verkorte versie van de *Network of Relationships Inventory* (NRI; Furman & Buhrmester, 1985). Deze vragenlijst bestaat uit drie subschalen, ‘steun’, ‘ruzie’ en ‘macht’, met in totaal achttien items die beantwoord worden op een vijfpuntsschaal lopend van ‘nooit’ tot ‘altijd’. Een voorbeelditem is ‘Hoeveel geeft je broer/zus echt om je?’. De samenhang tussen de items wordt gemeten met de Cronbach’s Alpha. De betrouwbaarheid komt op $\alpha = .76$. De schaal ‘kwaliteit van de brusjesrelatie’ wordt berekend door het gemiddelde van de achttien items te bepalen.

Algemeen welzijn. Algemeen welzijn is gemeten met behulp van de Cantril Ladder (Cantril, 1967). Dit wordt bepaald met het item ‘wij willen graag van je weten hoe je je voelt. Het is de bedoeling dat je dat aangeeft door een cijfer te omcirkelen. Een ‘10’ betekent dat het erg goed met je gaat, een ‘1’ betekent dat het erg slecht met je gaat. Wil je het cijfer omcirkelen wat het meest van toepassing is?’. De antwoord mogelijkheden lopen van één ‘slecht’ tot tien ‘goed’. De Cantril Ladder wordt als betrouwbaar en valide beschouwd (Levin & Currie, 2014).

Internaliserende problemen. Internaliserende problemen worden gemeten door depressie en angst. Depressie wordt gemeten aan de hand van de *Children’s Depression*

Inventory (CDI; Craighead, Smucker, Craighead, & Ilardi, 1998). Hiertoe is gebruik gemaakt van een verkort instrument dat bestaat uit tien items die beantwoord worden op een driepuntsschaal lopend van 'niet waar tot 'erg waar'. Een voorbeeldvraag is 'Ik ben de hele tijd verdrietig'. De betrouwbaarheid komt op $\alpha = .90$. De schaal 'depressie' wordt berekend door het gemiddelde van de tien items te bepalen.

Angst wordt gemeten met een verkorte versie van de *revised version Screen for Child Anxiety Relation Emotional Disorders* (SCARED -R; Muris & Steerneman, 2001). Deze bestaat uit totaal negen vragen die worden beantwoord op een driepuntsschaal lopend van 'bijna nooit' tot 'vaak'. Een voorbeeldvraag is 'Ik ben iemand die zich veel zorgen maakt'. De Cronbach's Alpha is .82. De schaal 'angst' wordt berekend door het gemiddelde van de negen items te bepalen. De schalen 'depressie' en 'angst' hangen onderling sterk met elkaar samen ($r = .74$). De schaal 'internaliserende problemen' is vervolgens berekend door het gemiddelde te nemen van de schalen 'depressie' en 'angst'.

Externaliserende problemen. Externaliserende problemen worden gemeten door agressie en criminaliteit. Agressie wordt gemeten met een verkorte versie van de *Direct and Indirect Agression Scales* (DIAS; Björkqvist, Lagerspetz, & Osterman, 1992). Deze bestaat uit twaalf items die aansluiten op de stelling 'Als jij boos of kwaad bent op iemand in je klas, wat doe je dan...'. De items worden beantwoord op een vierpuntsschaal lopend van 'nooit' tot 'heel vaak'. Een voorbeelditem is 'Ik scheld de ander uit'. De betrouwbaarheid komt op $\alpha = .92$. De schaal 'agressie' wordt berekend door het gemiddelde van de twaalf items te bepalen.

Criminaliteit wordt gemeten met een verkorte versie van de Delinquentie Zelfrapportagelijst (Baerveldt, van Rossem, & Vermande, 2003). Deze bestaat uit zestien items die aanvullend zijn op de vraag 'Heb je de afgelopen 12 maanden wel eens één van de volgende dingen gedaan?'. De items worden beantwoord op een vierpuntsschaal lopend van 'nooit' tot '4 keer of meer'. Een voorbeelditem is 'Een fiets gestolen'. De Cronbach's Alpha is .91. De schaal 'criminaliteit' wordt berekend door het gemiddelde van de zestien items te bepalen. De schalen 'agressie' en 'criminaliteit' hangen onderling sterk samen ($r = .68$). De schaal 'externaliserende problemen' is daarom berekend door het gemiddelde te nemen van de schalen 'agressie' en 'criminaliteit'.

Zelfbeeld. Verder wordt zelfbeeld gemeten met drie schalen van de Competentiebeleving Schaal voor Adolescenten (CBSA; Treffers et al., 2002): Sociale Acceptatie, Gevoel van Eigenwaarde en Fysieke verschijning. De drie schalen bestaan in totaal uit tien items die worden beantwoord op een vierpuntsschaal lopend van 'past helemaal niet bij me' tot 'past goed bij me'. Een voorbeelditem is 'ik sta positief tegenover mezelf'. De

betrouwbaarheid komt op $\alpha = .85$. De schaal 'zelfbeeld' wordt berekend door het gemiddelde van de tien items te bepalen.

Schoolprestaties. In de vragenlijst geven de participanten hun laatste rapportcijfer van de vakken Nederlands, Engels, Wiskunde 1/wiskunde 2, Maatschappijleer, Economie en Geschiedenis. De schoolprestaties worden gemeten door het gemiddelde cijfers van de adolescent te berekenen.

Analyseplan

Variabelen. De onderzoeksvraag bevat drie hoofdvariabelen: het functioneren van adolescenten, het hebben van brusje(s) en de relatiekwaliteit met brusje(s). Het functioneren van adolescenten bestaat uit vijf variabelen van ordinaal niveau: algemeen welzijn, internaliserende problemen, externaliserende problemen, zelfbeeld en schoolprestaties. Het hebben van brusjes is de afhankelijke variabele op nominaal niveau. De laatste variabele, de relatiekwaliteit met brusjes is een moderator op ordinaal niveau.

Controle datakwaliteit. De data zijn van tevoren opgeschoond. Er zijn frequentietabellen gemaakt om te controleren op codeerfouten en missende waarden. Daarna zijn de steekproef, de gemiddelden, de standaardafwijkingen en de minimale en maximale waarden berekend. Vervolgens is per schaal de samenhang tussen de items met een betrouwbaarheidsanalyse berekend en zijn daarna de schalen en een nieuwe variabele 'wel/geen brusjes' gemaakt. Adolescenten zonder brusje kregen de waarde 0 en adolescenten met brusje kregen de waarde 1.

Analyses. Om de eerste hypothese te toetsen, zal er een multivariate variantieanalyse worden uitgevoerd om het verschil van functioneren tussen twee groepen, adolescenten zonder brusjes en adolescenten met brusjes, te toetsen. Vervolgens wordt de samenhang tussen het functioneren van de adolescent en de relatiekwaliteit met brusjes gemeten met een correlatie. Om vervolgens de tweede hypothese te toetsen zal er aan de multivariate variantieanalyse een covariaat, relatiekwaliteit met brusjes, worden toegevoegd om te meten of relatiekwaliteit modereert tussen het hebben van brusje(s) en het functioneren van een adolescent. Voor alle toetsen wordt een significantieniveau van $p < .05$ gehanteerd.

Resultaten

Beschrijvende statistieken

Er zijn beschrijvende analyses uitgevoerd voor alle adolescenten uit gescheiden gezinnen, waarbij de steekproefomvang, de gemiddelden, de standaardafwijkingen en de minimale en maximale waarden voor kwaliteit van de brusjesrelatie, algemeen welzijn,

internaliserende problemen, externaliserende problemen, zelfbeeld en schoolprestaties zijn bekeken. De beschrijvende statistieken zijn weergegeven in Tabel 1.

Multivariate variantieanalyse

Er is een multivariate variantieanalyse uitgevoerd om te meten of het functioneren van adolescenten uit gescheiden gezinnen verschilt tussen twee groepen: adolescenten met brusje en adolescenten zonder brusje. Voorafgaand aan de analyse zijn de assumpties van onafhankelijkheid, grootte van de cellen, normaliteit, multicollineariteit, lineairiteit en homogeniteit van de variantie gecontroleerd. Hier werd voldaan en de multivariate variantieanalyse is uitgevoerd. De resultaten tonen aan dat er geen significant verschil is tussen adolescenten met brusje en zonder brusje voor de vijf gebieden van het functioneren: algemeen welzijn, internaliserende problemen, externaliserende problemen, zelfbeeld en schoolprestaties, $F(5, 211) = 0.76, p = .92, \text{partial } \eta^2 = .02$. Dit is conform de hypothese.

Correlatie

Er is een Pearson correlatie uitgevoerd om te toetsen of het functioneren van adolescenten samenhangt met de kwaliteit van de brusjesrelatie. Voorafgaand aan de analyse zijn de assumpties van onafhankelijkheid, normaliteit, lineairiteit en homoscedasticiteit gecontroleerd. Hier werd voldaan en de Pearson correlatie is uitgevoerd. De resultaten tonen aan dat er een significante samenhang is tussen de kwaliteit van de brusjesrelatie en algemeen welzijn, externaliserende problemen en schoolprestaties, zie Tabel 1. Voor algemeen welzijn en schoolprestaties gaat het om een positief verband. Dit betekent dat wanneer adolescenten een betere kwaliteit van de brusjesrelatie rapporteren, zij gemiddeld hoger algemeen welzijn en hogere schoolprestaties rapporteren. Voor externaliserende problemen gaat het om een negatief verband. Dit betekent dat wanneer adolescenten een hogere van de brusjesrelatie rapporteren, zij gemiddeld minder externaliserende problemen rapporteren. Er is geen significantie samenhang tussen de kwaliteit van de brusjesrelatie en internaliserende problemen en zelfbeeld.

Multivariate variantieanalyse met covariaat

Er is een multivariate variantieanalyse met covariaat uitgevoerd om te toetsen of relatiekwaliteit modereert tussen de vijf gebieden van het functioneren van adolescenten en het hebben van brusje(s). Voorafgaand aan de analyse zijn de assumpties van onafhankelijkheid, grootte van de cellen, normaliteit, multicollineariteit, lineairiteit en homogeniteit van de variantie gecontroleerd. Hier werd overwegend voldaan en de multivariate variantieanalyse met covariaat is uitgevoerd. De resultaten tonen aan dat er een

significant verschil is tussen adolescenten met en zonder brusje(s) voor het functioneren gemodereerd door kwaliteit van de brusjesrelatie, $F(5, 177) = 2.36, p = .04, \text{partial } \eta^2 = .06$.

Een analyse van de afhankelijke variabelen laat zien (zie Tabel 2) dat er gemiddeld genomen geen verschil is tussen adolescenten zonder brusje(s) en adolescenten met brusje (s) voor algemeen welzijn, zelfbeeld en schoolprestaties. Er is gemiddeld genomen wel een verschil tussen de twee groepen voor internaliserende en externaliserende problemen. Wanneer er rekening wordt gehouden met de kwaliteit van de brusjesrelatie, is er gemiddeld genomen geen verschil tussen adolescenten met en zonder brusje voor algemeen welzijn, internaliserende problemen en zelfbeeld. Er is gemiddeld genomen wel een verschil tussen de twee groepen voor externaliserende problemen en schoolprestaties. Wanneer de kwaliteit van de brusjesrelatie goed is, hebben adolescenten uit gescheiden gezinnen met brusje(s) minder externaliserende problemen en hogere schoolprestaties.

Conclusie en discussie

Bestaande onderzoeken wijzen uit dat een scheiding van ouders negatieve gevolgen kan hebben voor het functioneren van adolescenten (o.a. Amato, 2001; Swartz-den Hollander, 2017). Verschillende risico en beschermende factoren kunnen daarbij een rol spelen, zoals brusjes waar nog weinig onderzoek naar is gedaan. Daarom is dit in huidig onderzoek bekeken. Twee vragen stonden centraal. De eerste vraag was ‘Verschilt het gemiddeld functioneren van adolescenten uit gescheiden gezinnen tussen adolescenten met of zonder brusje(s)? Het ‘gemiddeld functioneren’ is gemeten met vijf gebieden: algemeen welzijn, internaliserende problemen, externaliserende problemen, zelfbeeld en schoolprestaties. Op basis van eerder onderzoek werd verwacht dat adolescenten uit gescheiden gezinnen zonder brusje(s) gemiddeld hetzelfde functioneren als adolescenten uit gescheiden gezinnen met brusje(s) (Conley & Glauber, 2008; Yucel, 2014; Yucel & Yuan, 2015). Yucel (2014) toont aan dat er geen verband is tussen het aantal brusjes en internaliserende problemen en zelfbeeld. Andere onderzoeken vinden geen verband tussen het aantal brusjes wat een adolescent heeft en schoolprestaties (Conley & Glauber, 2008; Yucel & Yuan, 2015). In huidig onderzoek is deze verwachting bevestigd. Uit de resultaten blijkt dat er gemiddeld genomen geen verschil is tussen adolescenten met en zonder brusje voor de vijf gebieden van het functioneren.

De tweede vraag was ‘Speelt de kwaliteit van de brusjesrelatie een modererende rol bij het gemiddeld functioneren van adolescenten uit gescheiden gezinnen?’. Hier is nog nauwelijks wetenschappelijk onderzoek naar gedaan, maar op basis van eerder onderzoek naar de brusjesrelatie en het functioneren van adolescenten werd verwacht dat de kwaliteit

van de brusjesrelatie een modererende rol speelt (o.a. Buist et al., 2013; Feinberg et al., 2012). Ook deze verwachting is bevestigd: uit de resultaten blijkt dat er gemiddeld genomen een verschil is tussen adolescenten met en zonder brusje(s) voor het functioneren gemodereerd door kwaliteit van de brusjesrelatie. Er is daarbij gemiddeld genomen geen verschil voor algemeen welzijn, internaliserende problemen en zelfbeeld, maar wel voor externaliserende problemen en schoolprestaties. Wanneer de kwaliteit van de brusjesrelatie goed is, hebben adolescenten met brusje(s) uit gescheiden gezinnen minder externaliserende problemen en hogere schoolprestaties. Dit komt overeen met eerder onderzoek wat aantoont dat een warme brusjesrelatie kan zorgen voor een buffer tegen de negatieve effecten van een scheiding (Ehrenberg & Regev, 2011).

Dit onderzoek is een van de eerste onderzoeken naar het functioneren van adolescenten uit gescheiden gezinnen met en zonder brusjes waarbij gecontroleerd wordt voor de kwaliteit van de brusjesrelatie. Er is gebruik gemaakt van een grote steekproef (N = 290 uit N = 1659) waardoor de resultaten gegeneraliseerd kunnen worden naar een grotere populatie (Field, 2014). Verder is er gebruik gemaakt van verschillende betrouwbare zelfrapportage instrumenten om de perceptie van de jongeren zelf te bekijken. De resultaten mogen hierdoor als betrouwbaar kunnen worden beschouwd.

Naast een aantal sterke punten, zijn er ook enkele limitaties te benoemen voor huidig onderzoek. Allereerst is er gebruik gemaakt van een bestaande meetronde uit 2006, omdat deze als enige meetronde data over kwaliteit van de brusjesrelatie heeft meegenomen. Deze meetronde is dus enigszins verouderd waardoor de resultaten voorzichtig moeten geïnterpreteerd. Voor vervolgonderzoek wordt aangeraden om in de vragenlijst weer items op te nemen over de kwaliteit van de brusjesrelatie zodat er over recentere data uitspraken kunnen worden gedaan.

Een andere limitatie is dat er in huidig onderzoek geen rekening is gehouden met andere gezinsrelaties binnen het systeem, zoals de mogelijke invloed van de ouderrelatie op de brusjesrelatie en de gevolgen daarvan voor het functioneren van adolescenten. Volgens de *Family Systems Theory* is een scheiding van invloed op alle relaties binnen het gezin (Ehrenberg & Regev, 2011) en daarnaast beïnvloeden onderlinge relaties elkaar (McHale et al., 2012; Whiteman et al., 2011). Zo kunnen conflicten tussen ouders, die gemiddeld vaak voorkomen na scheiding, bijvoorbeeld doorsijpelen naar andere relaties in het gezinssysteem, zoals de brusjesrelatie. Voor vervolgonderzoek wordt aangeraden om de relaties binnen het gezin, zoals de ouderrelatie mee te nemen. Daarnaast kan het nuttig zijn om naast de

zelfrapportage door adolescenten, nog gebruik te maken van ouderrapportage en rapportage door brusjes om een betrouwbaarder beeld te kunnen schetsen.

Elk jaar maken veel kinderen in Nederland een scheiding van ouders mee en een groot deel van deze kinderen heeft een of meerdere brusjes. De resultaten van het huidig onderzoek tonen aan dat de kwaliteit van de brusjesrelatie een belangrijke factor, zowel een beschermende als een risicofactor, kan zijn voor het functioneren van adolescenten na een scheiding van ouders. Wanneer er sprake is van een goede kwaliteit van de brusjesrelatie, zal dit bij kunnen dragen aan het goed functioneren van adolescenten. Wanneer er sprake is van een slechte kwaliteit van de brusjesrelatie, kan dit het functioneren van adolescenten belemmeren. Een belangrijke vraag vanuit de praktijk is of het schadelijk is voor brusjes om apart op te groeien na scheiding. Inzicht in de invloed van de kwaliteit van de brusjesrelatie kan bijdragen aan het beantwoorden van deze vraag. Volgens resultaten van de huidige studie zou het alleen schadelijk zijn om apart op te groeien, wanneer er sprake is van een goede kwaliteit van de brusjesrelatie. Dit is een beschermende factor en deze zou kunnen verdwijnen wanneer brusjes apart opgroeien. Wanneer er een slechte kwaliteit van de brusjesrelatie zou zijn, zal het dus niet schadelijk zijn om apart op te groeien, omdat dit een risicofactor is. De kanttekening worden gemaakt dat het niet mogelijk is om met slechts een onderzoek deze vraag te beantwoorden. Er zal vervolgonderzoek moeten plaatsvinden naar de kwaliteit van de brusjesrelatie en het functioneren van adolescenten na scheiding waarbij apart van elkaar opgroeien wordt meegenomen.

Tabel 1.

Beschrijvende statistieken en correlaties van de variabelen

	1	2	3	4	5	6	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min-Max
1. Kwaliteit van de brusjesrelatie	-						244	0.70	1.03	-2.92- 2.40
2. Algemeen welzijn	.17*	-					267	7.47	1.68	1.00-10.00
3. Internaliserende problemen	-.05	-.64**	-				262	1.43	0.42	1.00- 3.00
5. Externaliserende problemen	-.17*	-.12	.07	-			267	1.55	0.50	1.00- 4.00
5. Zelfbeeld	.02	.54**	-.67**	.04	-		241	3.08	0.62	1.00- 4.00
6. Schoolprestaties	.14*	.21**	-.13*	-.16*	.12	-	249	6.77	0.80	4.00- 9.00

*Noot. ** $p < 0.01$. * $p < .05$*

Tabel 2.

Resultaten multivariate variantieanalyse met covariaat

Source	Dependent Variable	Sum of Squares	Df	Mean Square	<i>F</i>	<i>p</i>	partial η^2
Corrected Model	Algemeen welzijn	12.56	2	6.28	2.47	.09	.03
	Internaliserende problemen	0.93	2	0.35	2.21	.11	.02
	Externaliserende problemen	2.82	2	1.41	6.09	.03	.06
	Zelfbeeld	0.74	2	0.37	0.97	.38	.01
	Schoolcijfer	3.74	2	1.87	2.88	.06	.03
Intercept	Algemeen welzijn	5146.15	1	5146.15	2019.45	.00	.92
	Internaliserende problemen	171.07	1	171.07	1092.02	.00	.86
	Externaliserende problemen	242.29	1	242.29	1047.42	.00	.85
	Zelfbeeld	881.69	1	881.69	2315.60	.00	.93
	Schoolcijfer	4015.28	1	4015.28	6180.40	.00	.97
Kwaliteit van de brusjesrelatie	Algemeen welzijn	7.55	1	7.55	2.96	.09	.02
	Internaliserende problemen	0.10	1	0.10	0.07	.80	.00
	Externaliserende problemen	2.09	1	2.09	9.04	.00	.05
	Zelfbeeld	0.04	1	0.04	0.11	.75	.00
	Schoolcijfer	3.43	1	3.43	5.28	.02	.03

Vervolg Tabel 2.

Source	Dependent Variable	Sum of Squares	Df	Mean Square	<i>F</i>	<i>p</i>	partial η^2
Brusjes	Algemeen welzijn	2.06	1	2.06	0.81	.37	.00
	Internaliserende problemen	0.68	1	0.68	4.33	.04	.02
	Externaliserende problemen	1.45	1	1.45	6.27	.01	.03
	Zelfbeeld	0.74	1	0.74	1.94	.17	.01
	Schoolcijfer	1.04	1	1.04	1.60	.21	.00
Error	Algemeen welzijn	461.24	181	2.55			
	Internaliserende problemen	28.36	181	0.16			
	Externaliserende problemen	41.87	181	0.23			
	Zelfbeeld	68.92	181	0.39			
	Schoolcijfer	117.59	181	0.65			
Total	Algemeen welzijn	10734.00	184				
	Internaliserende problemen	410.61	184				
	Externaliserende problemen	483.88	184				
	Zelfbeeld	1798.44	184				
	Schoolcijfer	8536.84	184				
Corrected Total	Algemeen welzijn	473.80	183				
	Internaliserende problemen	29.05	183				
	Externaliserende problemen	44.69	183				
	Zelfbeeld	69.66	183				
	Schoolcijfer	121.33	183				

Referenties

- Amato, P. R. (2001). Children of Divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology, 15*, 355-370. doi:10.37//0893-3200.15.3.355
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family, 72*, 650-666. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x
- Anthony, C. J., DiPerna, J. C., & Amato, P. R. (2014). Divorce, approaches to learning and children's academic achievement: A longitudinal analysis of mediated and moderated effects. *Journal of School Psychology, 52*, 249-261. doi:10.1016/j.jsp.2014.03.003
- Baerveldt, C. Rossem van, R., & Vermande, M. (2003). Pupil's delinquency and their social networks: A test of some network assumptions of the ability and inability models of delinquency. *The Netherlands Journal of Social Sciences, 39*, 107-125. Verkregen van <http://psycnet.apa.org.proxy.library.uu.nl/record/2004-10593-002>
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J., & Osterman, K. (1992). *The Direct and Indirect Aggression Scales*. Vasa: Abo Akademi University, Department of Social Sciences.
- Buist, K. L., Deković, M., & Prinzie, P. (2013). Sibling relationship quality and psychopathology of children and adolescents: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review, 33*, 97-106. doi:10.1016/j.cpr.2012.10.007
- Cantril, H. (1967). *The pattern of human concerns*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- CBS (2018). *Echtscheiding; leeftijdsverschil, kinderen, geboorteland, huwelijksduur*. Verkregen van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/60060ned/table?ts=1540730920809> op 1 november 2018.
- Conley, D., & Glauber, R. (2006). Parental educational investment and children's academic risk: Estimates of the impact of sibship size and birth order from exogenous variation in fertility. *The Journal of Human Resources, 41*, 722-737. doi:10.3368/jhr.XLI.4.722

- Craighead, W. E., Smucker, M. R., Craighead, L. W., Ilardi, S. S. (1998). Factor analysis of the Children's Depression Inventory in a community sample. *Psychological Assessment, 10*, 156-165. Verkregen van <https://ovidsp-tx-ovid-com.proxy.library.uu.nl>
- Dirks, M. A., Persram, R., Recchia, H. E., & Howe, N. (2015). Sibling relationships as sources of risk and resilience in the development and maintenance of internalizing and externalizing problems during childhood and adolescence. *Clinical Psychology Review, 42*, 145-155. doi:10.1016/j.cpr.2015.07.003
- Dunn, J., Slomkowski, C., & Beardshall, L. (1994). Sibling relationships from the preschool period through middle childhood and early adolescence. *Developmental Psychology, 30*, 315-324. doi:10.1037/0012-1649-30.3.315
- Ehrenberg, M. F., & Regev, R. (2011). Sibling relationships in divorcing families. In J. Caspi (Ed.). *Sibling development: Implications for mental health practitioners* (pp. 273-288). New York, NY, US: Springer Publishing Co.
- Feinberg, M. E., Solmeyer, A. R., & McHale, S. M. (2012). The third rail of family systems: Sibling relationships, mental and behavior health, and preventive intervention in childhood and adolescence. *Clinical Child and Family Psychology Review, 15*, 43-57. doi:10.1007/s10567-011-0104-5
- Field, A. (2014). *Discovering statistics using IBM SPSS Statistics: 4th edition*. London: SAGE Publications Ltd.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the personal relationship in their social networks. *Developmental Psychology, 21*, 1016-1024. doi:10.1037/0012-1649.21.6.1016

- Gass, K., Jenkins, J., & Dunn, J. (2007). Are sibling relationships protective? A longitudinal study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *48*, 167-175. doi:10.1111/j.1469-7610.2006.01699.x
- Kim, K. J., Conger, R. D., Elder Jr., G. H., & Lorenz, F. O. (2003). Reciprocal influences between stressful life events and adolescent internalizing and externalizing problems. *Child Development*, *74*, 127-143. doi:10.1111/1467-8623.00525
- Lansford, J. E. (2009). Parental divorce and children's adjustment. *Perspectives on Psychological Science*, *4*, 140-152. doi:10.1111/j.1745-6924-2009-01114.x
- Levin, K. A., & Currie, C. (2014). Reliability and validity of an adapted version of the Cantril Ladder for use with adolescent samples. *Social Indicators Research*, *119*, 1047-1063. doi:10.1007/s11205-013-0507-4
- McHale, S. M., Updegraff, K. A., & Whiteman, S. D. (2012). Sibling relationships and influences in childhood and adolescence. *Journal of Marriage and Family*, *74*, 913-930. doi:10.1111/j.1741-3737.2012.01011.x
- Milevsky, A. (2011). *Sibling relationships in childhood and adolescence: Predictors and outcomes*. New York: Columbia University Press.
- Muris, P., & Steerneman, P. (2001). The revised version of the Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED-R): First evidence for its reliability and validity in a clinical sample. *The British Psychological Society*, *40*, 35-44. doi:10.1348/014466501163463
- Noller, P., Feeney, J. A., Sheehan, G., Darlington, Y., & Rogers, C. (2008). Conflict in divorcing and continuously married families: A study of marital, parent-child and sibling relationships. *Journal of Divorce and Remarriage*, *49*, 1-24. doi:10.1080/10502550801971223

- Poortman, A., & Voorpostel, M. (2009). Parental divorce and sibling relationships: A research note. *Journal of Family Issues*, 30, 74-91. doi:10.1177/0192513X08322782
- Sheenan, G., Darlington, Y., Noller, P., & Feeney, J. (2004). Children's perceptions of their sibling relationships during parental separation and divorce. *Journal of Divorce and Remarriage*, 41, 69-94. doi:10.1300/J087v41n01_05
- Spruijt, E., & Kormos, H. (2014). *Handboek scheiden en de kinderen. Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*. Houten: Bogn, Stafleu, Van Lochem.
- Sun, Y., & Li, Y. (2002). Children's well-being during parents' marital disruption process: A pooled time-series analysis. *Journal of Marriage and Family*, 64, 427-488. doi:10.1111/j.1741-3737.2002.00472.x
- Swartz-den Hollander, E., VanderValk, I., Branje, S., & Deković, M. (2017). *Parental divorce and children's adjustment: An updated meta-analysis May 2017*. Manuscript in voorbereiding ter publicatie.
- Ter Voert, M. J. (2018). Factsheet 2018-5: *Scheidingen 2017: gerechtelijke procedures en gesubsidieerde rechtsbijstand*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatie Centrum, Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Treffers, P. D. A., Goedhart, A. W., Veerman, J. W., Berg van den, B. R. H., Ackaert, L., & De Rycke, L. (2002). *Competentiebelevingsschaal voor Adolescenten: Handleiding*. Amsterdam: Pearson Assessment and Information B. V.
- VanderValk, I., Spruijt, E., Goede, M. de, Maas, C., & Meeus, W. (2005). Family structure and problem behavior adolescents and young adults: A growth-curve study. *Journal of Youth and Adolescence*, 34, 533-546. doi:10.1007/s10964-005-8841-8
- Weaver, J., & Schofield, T. (2015). Mediation and moderation on divorce effects on children's behavior problems. *Journal of Family Psychology*, 29, 39-48. doi:10.1037/fam0000043.

- Whiteman, S. D., McHale, S. M., & Soli, A. (2011). Theoretical perspectives on sibling relationships. *Journal of Family Theory & Review*, 3, 124-139. doi:10.1111/j.1756-2589.2011.00087.x
- Yucel, D. (2014). Number of siblings and personality: Evidence among eight graders from Early Childhood Longitudinal Study-Kindergarten Cohort (ECLS-K). *The Social Science Journal*, 51, 100-112. doi:10.1016.j.soscij.2013.07.008
- Yucel, D. & Yuan, A. V. (2015). Do siblings matter? The effect of siblings on socio-emotional development and educational aspirations among early adolescents. *Child Indicators Research*, 8, 671-697. doi:10.1007/s12187-014-9268-0